

İn sesle okunmuş ve bu okuyuş zât-i ilâhiyyeye bir saygı göstergesi olarak kabul edilmiştir. Tasavvuf ehline Allah'ı anmanın ve O'na yakın olmanın en veciz ifadesi olarak kabul edilen "hüve" (hû) zamiri doğrudan doğruya Allah'ın zâtını, dolayısıyla bütün vasıflarını ihtiva eden lâfza-î celâlî simgeler (*DîA*, XI, 410; ayrıca bk. İLÂH; İSM-i A'ZAM).

Konuyla ilgili bazı müstakil eserler kaleme alınmış olup Mehmed b. Hamza el-Aydî'nin *Risâle fi lafzâtî'llâh* (İzmir Millî Ktp., nr. 1886) ve Şehâbeddin el-Hafâcî'nin *Vaz'u'l-'alemîyye li-lafzâtî'l-celâle* (Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 610) adlı çalışmaları bunlardan bazılarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "elh" md.; *Li-sânü'l-'Arab*, "elh" md.; *et-Ta'rîfât*, "nazm" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "elh" md.; İbrâhîm Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemü'l-vasîf*, İstanbul, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), s. 832 (İfz md.); M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "Allâh" md.; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 172-173; A. Fischer, "Zur Aussprache des Namens Allah", *Islamica*, I/4 (1925), s. 544-547; Bekir Topaloğlu, "Esmâ-i Hüsnâ", *DîA*, XI, 410.

BEKİR TOPALOĞLU

LAFZİYYE

(اللفظية)

Kur'an lafızlarının ve bunları okumanın mahlûk olduğunu kabul edenlere verilen ad.

Allah'a nisbet edilen kelâm sıfatının doğrudan tecellisi konumundaki Kur'an'ın kadîm veya hâdis olduğu tartışmaları sürerken (bk. HALKU'I-KUR'ÂN) ortaya çıkan akımlardan biri de lafziyedir. Cehmiyye ve Mu'tezile âlimleri tarafından Kur'an lafızlarının mahlûk olduğu ileri sürüldüğünde başta Ahmed b. Hanbel olmak üzere muhafazakâr âlimler önce Kur'an'ın mahlûk olup olmadığını tartışmayı uygun bulmamış, fakat meselenin gittikçe büyüdüğünü görünce, "Kur'an Allah kelâmı olup mahlûk değildir" tarzında bir kanaat belirtmişlerdir. Bu kanaat, Sünnî âlimler arasında Kur'an'ı telaffuz edişin ve lafızlarını yazmanın mahlûk olup olmadığı tartışmalarına yol açmış ve ortaya çıkan problem "mes'eletü'l-lafz" diye isimlendirilmiştir. Kaynaklarda belirtildiğine göre ilk defa Ebû Ali el-Kerâbîsî (ö. 248/862), "Kur'an mahlûk değildir, fakat onu telaffuz ediş ve okuyuş mahlûktur" şeklinde bir görüş ortaya koyunca Ahmed b. Hanbel buna tepki göstermiş, böyle

bir inancın bid'at olduğunu belirterek sahibini Cehmiyye'den olmakla itham etmiştir. Zira ona göre ne şekilde olursa olsun Kur'an ile mahlûk kelimesinin bir arada zikredilmesi yanlıştır, böyle bir ifade Cehmiyye ile Mu'tezile'yi bir yönden teyit etmek anlamına gelir (İbn Teymiyye, XII, 207-211). Ahmed b. Hanbel'in bu tavrı hadis âlimleri arasında farklı tepkilere yol açmıştır. Aslında Ahmed b. Hanbel, Kur'an'ı telaffuz etmenin ve yazmanın mahlûk olmadığını söylemediği, aksine bunu da bid'at kabul ettiği halde Muhammed b. Yahyâ ez-Zühfî, Ebû Abdullah el-Ezdî, İshak b. Râhûye, Ebû Hâtîm er-Râzî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali el-Mervezî gibi muhaddisler sözlerini bu doğrultuda yorumlamışlardır. Bu görüş Hanbelîler'in büyük çoğunluğu arasında hâkim olmuştur.

Buhârî, Dâvûd ez-Zâhirî ve İbn Kuteybe gibi diğer bir grup muhafazakâr âlim ise Kur'an'ı telaffuz edişle ilgili meselede Ahmed b. Hanbel'e ait sözlerin yanlış yorumlandığını ve hatta bu konuda ona asılsız bazı rivayetlerin nisbet edildiğini açıklayarak insana ait bir fiil olması dolayısıyla Kur'an'ı telaffuz etme, yazma ve okumanın mahlûk olduğunu kabul etmek gerektiğini belirtmişlerdir (Buhârî, s. 154; İbn Kuteybe, s. 246-248). Bu görüşü benimseyenler Hanbelîler tarafından lafziyye diye anılmıştır. Nitekim Ebû Abdullah İbn Mende ile İbn Ebû Haf'sın *er-Red 'ale'l-lafziyye* adıyla risâleler yazmaları (Zehebî, XII, 617-618) bunu göstermektedir. Daha sonra Kur'an'ı telaffuz ediş ve okuyuşun yanı sıra lafızlarının da mahlûk olduğunu söyleyen Ehl-i sünnet kelâmcıları lafziyye grubu içinde düşünölmüş ve tekfir edilmiştir. Ebû'l-Hasan el-Eş'arî, Kur'an'ı gerçek anlamda telaffuz etmenin mümkün olmadığını belirterek onu telaffuz edişin mahlûk olduğunu ileri sürmeyi isabetli bulmaz. Ona göre "lafz" kelimesi "ağızdaki bir nesneyi dışarıya atmak" anlamına gelir. Kur'an cisim olmadığından onun hakkında böyle bir tabir gerçek anlamında kullanılamaz. Şu halde Kur'an'ı telaffuz ediş mahlûktur veya değildir diye bir hüküm vermek yanlıştır (İbn Fûrek, s. 60-61). Ebû Nuaym el-İsfahânî, Kur'an lafızlarının ve onları telaffuz etmenin mahlûk olmadığını söyleyenleri Hurûfiyye diye adlandırmış ve bu konuda *er-Red 'ale'l-Hurûfiyye ve'l-Hulûliyye* adıyla bir eser yazmıştır (İbn Teymiyye, XII, 209).

Makdisî, muhaddisler zümresinin çeşitli fırkalardan oluştuğunu ve lafziyye-

nin bunlardan birini teşkil ettiğini belirtir. Ona göre lafziyye Kur'an'ı telaffuz edişin mahlûk olmadığını söyleyenlere verilen bir ad olup Kerâbîsî'nin görüşünü benimseyenlerden ibarettir (*el-Bed' ve't-târîh*, V, 149). Kur'an'ı telaffuz etmenin mahlûk olduğunu söyleyenlere "kavfiyye" adı da verilmiştir. Muhtemelen aynı kaynaktan yararlanan Şerîf Yahyâ el-Emîn de lafziyyeye verilen mânalardan birinin bu olduğunu zikretmiştir (*Mu'cemü'l-fırâki'l-İslâmiyye*, s. 205). Ancak her iki müellifin lafziyyeye bu anlamı yüklemesi hatalıdır. Zira erken dönemden itibaren hemen hemen bütün kaynaklara göre Kur'an'ı telaffuz edişin mahlûk olduğunu ilk defa ileri süren kişi Sünnî âlimi Ebû Ali el-Kerâbîsî'dir ve bu görüşünden dolayı Ahmed b. Hanbel'in tenkitlerine mâruz kalmıştır (*Kitâbü's-Sünne*, I, 163-166; Eş'arî, s. 602; Sübkî, II, 118-119). Günümüzde geleneksel hadis anlayışını benimseyenlerle Selefi-Hanbelî mezhebine bağlı olanların Kur'an'ın mahlûk olmadığını kabul etmekle birlikte telaffuzunun yaratılmış olduğunu söyledikleri görölmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü's-Sünne* (nşr. Muhammed b. Saîd b. Sâlim el-Kahtânî), Demmâm 1414/1994, I, 163-166; Buhârî, *Halku ef'âli'l-'ibâd* ('Akâ'idü's-selef içinde), s. 154; İbn Kuteybe, *el-İhtilâf fi'l-lafz* ('Akâ'idü's-selef içinde), s. 246-248; Eş'arî, *Makâlât* (Ritter), s. 602; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, V, 149; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 90; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Makâlât*, s. 60-61; Neseî, *Tebsiratu'l-edile*, I, 284-299; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 278-279; Teymî, *el-Hüccetü beyâni'l-me hacce ve şerhu 'akideti Ehl-i's-sünne* (nşr. Muhammed b. Rebî' b. Hâdî el-Medhalî), Riyad 1411/1990, I, 224; İbnü'l-Cevzî, *Menâkıbü'l-İlmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Ali M. Ömer), Kahire 1399/1979, s. 205-207; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, XII, 207-211; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 617-618; Sübkî, *Tabakât*, II, 118-120, 228-229; Ahmed İsam el-Kâtib, *'Akidetu't-tevhîd fi Fethi'l-bârî şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, Beyrut 1403/1983, s. 217-219; Şerîf Yahyâ el-Emîn, *Mu'cemü'l-fırâki'l-İslâmiyye*, Beyrut 1406/1986, s. 205.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

LÂGARÎ HASAN ÇELEBİ

(bk. HASAN ÇELEBİ, Lâgarî).

LAGOS

Nijerya'nın eski başşehir

(bk. NİJERYA).